

สารบัญพินิตรา
พุทธธรรม
พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต)

ภาค1 มัชฌิมนิเทศนา หลักความจริงที่เป็นกลางตามธรรมชาติ หรือ ธรรมที่เป็นกลาง	
ตอนที่ 1 ชีวิตคืออะไร ?	15-65
บทที่ 1 ชั้น 5: ส่วนประกอบ 5 อย่างของชีวิต	15-31
- ตัวสภาวะ	15
สัญญา-สติ-ความจำ	21
สัญญา-วิญญาน-ปัญญา	22
- ความสัมพันธ์ระหว่างชั้นต่าง ๆ	24
- ชั้น 5 กับ อุปาทานชั้น 5 หรือชีวิตกับชีวิตซึ่งเป็นปัญหา	27
- คุณค่าทางจริยธรรม	28
- บันทึกพิเศษท้ายบท : ความรู้ประกอบเกี่ยวกับชั้น 5	30
บทที่ 2 आयตนะ 6: แตนรับรู้และเสพเสวยโลก	33-65
- ตัวสภาวะ	34
- ประเภทและระดับของความรู้	42
ก. จำแนกโดยสภาวะ หรือโดยธรรมชาติของความรู้	42
ข. จำแนกโดยทางรับรู้	45
ค. จำแนกโดยพัฒนาการทางปัญญา	49
ง. จำแนกโดยกิจกรรมและผลงานของมนุษย์	53
- ความถูกต้องและผิดพลาดของความรู้	54
ก. สัจจะ 2 ระดับ	54
ข. วิปัสสนา 3	56
- พุทธพจน์เกี่ยวกับอายตนะ	57
- คุณค่าทางจริยธรรม	63
ตอนที่ 2 ชีวิตเป็นอย่างไร ?	67-78
บทที่ 3 ไตรลักษณ์ : ลักษณะโดยธรรมชาติ 3 อย่าง ของสิ่งทั้งปวง	67-78
- ตัวกฎหรือตัวสภาวะ	67
- คำอธิบายไตรลักษณ์ตามหลักวิชาในคัมภีร์	70
1. ความเข้าใจเกี่ยวกับศัพท์ที่เกี่ยวข้อง	70/1
1. สังขารทั้งปวง กับ ธรรมทั้งปวง	70/1
2. สังขารในชั้น 5 กับสังขารในไตรลักษณ์	70/3
2. สิ่งที่ยึดบังไตรลักษณ์	70/6

* เทปคาสเซต อ่าน โดย อาจารย์ละม่อม บุญปวนิช จัดทำโดย คณะอนุกรรมการกิจการพิเศษ ศูนย์พุทธศาสนศึกษา มก.

3. วิเคราะห์ความหมายของไตรลักษณ์	70/8
1. อนิจจตา และอนิจจลักษณะ	70/8
2. ทุกขตา และทุกขลักษณะ	70/9
3. อนัตตตา และอนัตตลักษณะ	70/17
4. อัตตา-อนัตตา และอัตตา-นิรัตตา	70/28
- อัตตากับมานะ	70/34
- คุณค่าทางจริยธรรม	70/36
1. คุณค่าด้านการทำจิต หรือคุณค่าเพื่อความหลุดพ้นเป็นอิสระ	70/38
2. คุณค่าด้านทำกิจ หรือคุณค่าเพื่อความไม่ประมาท	70/40
3. คุณค่าเนื่องด้วยความหลุดพ้น หรือคุณค่าเพื่อความบริสุทธิ์บริบูรณ์แห่งความดีงาม	70/51
- พุทธพจน์เกี่ยวกับไตรลักษณ์	78/1
ก. ความรู้เท่าทันสภาวะของไตรลักษณ์	78/1
ข. คุณค่าทางจริยธรรมของไตรลักษณ์ (ด้านทำจิตเป็นอิสระและด้านทำกิจโดยไม่ประมาท)	78/3
ตอนที่ 3 ชีวิตเป็นไปอย่างไร ?	79-222
บทที่ 4 ปฏิจจสมุปบาท : การที่สิ่งทั้งหลายอาศัยกัน ๆ จึงเกิดมี	79-150
- ตัวกฎหรือตัวสภาวะ	79
1. ฐานะและความสำคัญ	79
2. ทั่วมทและแบบความสัมพันธ์ในปฏิจจสมุปบาท	81
3. การแปลความหมายหลักปฏิจจสมุปบาท	84
4. ความหมายโดยสรุป เพื่อความเข้าใจเบื้องต้น	87
5. คำอธิบายตามแบบ	96
ก. หัวข้อและโครงรูป	96
ข. คำจำกัดความองค์ประกอบหรือหัวข้อตามลำดับ	97
ค. ตัวอย่างคำอธิบายแบบช่วงกว้างที่สุด	99
6. ความหมายในชีวิตประจำวัน	107
- ความหมายเชิงอธิบาย	109
- คำอธิบายแสดงความสัมพันธ์อย่างง่าย	110
- คำอธิบายแสดงความสัมพันธ์เชิงขยายความ	112
- ตัวอย่างกรณีปลีกย่อยในชีวิตประจำวัน	119
7. ความหมายลึกซึ้งขององค์ธรรมบางข้อ	121
- ปฏิจจสมุปบาทในฐานะมีขณธรรมเทศนา	129
- ปฏิจจสมุปบาทในฐานะปัจจัยการทางสังคม	137
- หมายเหตุ : การตีความเกี่ยวกับปฏิจจสมุปบาท	140
- บันทึกพิเศษท้ายบท	
บันทึกที่ 1 : ตัวเรา ของเรา ตัวกู ของกู	143
บันทึกที่ 2 : เกิดและตายแบบปัจจุบัน	145
บันทึกที่ 3 : ปฏิจจสมุปบาทแนวอภิธรรม	146
บันทึกที่ 4 : ปัญหาการแปลคำว่า “นิโรธ”	149

บันทึกที่ 5 : ความหมายย่อขององค์ธรรมในปัจจุสมุปบาท	150
บันทึกที่ 6 : ความหมายของภวัตตนาและวิภวัตตนา	150/1
บทที่ 5 กรรม ในฐานะหลักธรรมที่เนื่องอยู่ในปัจจุสมุปบาท	151-222
- ความนำ	151
- กฎแห่งกรรม	152
- ความหมายและประเภทของกรรม	157
- ปัญหาเกี่ยวกับความดี-ความชั่ว	162
ก. ความหมายของกุศลและอกุศล	163
ข. ข้อทราบพิเศษเกี่ยวกับกุศลและอกุศล	167
1) กุศลและอกุศล เป็นปัจจัยแก่กันได้	167
2) บุญและบาป กับ กุศลและอกุศล	168
ค. เกณฑ์วินิจฉัยกรรมดี-กรรมชั่ว	171
- ปัญหาเกี่ยวกับการให้ผลของกรรมดี-กรรมชั่ว	187
- ผลกรรมในช่วงกว้างไกล	193
- ข้อควรทราบพิเศษเพื่อป้องกันความเข้าใจผิด	204
1) สุขทุกข์ ใครทำให้?	204
2) เชื่ออย่างไรผิดหลักกรรม?	205
3) กรรม ชำระล้างได้อย่างไร?	207
4) กรรมกับอนัตตา ชัดกันหรือไม่?	209
- คุณค่าทางจริยธรรม	213
- บันทึกพิเศษท้ายบท : กรรม 12	219
ตอนที่ 4 ชีวิตควรให้เป็นอย่างไร ?	223-565
บทที่ 6 วิชชา วิมุตติ วิสุทธิ สันติ นิพพาน : ประโยชน์สูงสุดที่ควรจะได้จากชีวิตนี้	223-260
- กระบวนธรรมดับทุกข์ หรือปัจจุสมุปบาทนโรธวาร	224
ก. วงจรยาว	224
ข. วงจรสั้น	226
- ภาวะแห่งนิพพาน	229
- ภาวะของผู้บรรลุนิพพาน	241
1. ภาวะทางปัญญา	242
2. ภาวะทางจิต	244
3. ภาวะทางความประพฤติ หรือการดำเนินชีวิต	250
บทที่ 7 ประเภทและระดับแห่งนิพพานและผู้บรรลุนิพพาน	261-303
1. ประเภทและระดับของนิพพาน	261
1. สอุปาทิเสสนิพพานธาตุ	264
2. อนุปาทิเสสนิพพานธาตุ	265
นโรธ 5	278
2. ประเภทและระดับของผู้บรรลุนิพพาน	279
คำว่า “อริยะ”	280

คำว่า “ทักษิณเอย”	281
แบบที่ 1 : ทักษิณเอยบุคคล 8 หรืออริยบุคคล 8	284
สังโยชน์ 10	284
พระเสขะหรือสอุปาทิเสสนบุคคล และพระอเสขะ หรืออนุปาติเสสนบุคคล	286
แบบที่ 2 : ทักษิณเอยบุคคล 7 หรืออริยบุคคล 7	288
พระเสขะหรือสอุปาทิเสสนบุคคล และพระอเสขะ หรืออนุปาติเสสนบุคคล	291
พระอรหันต์ประเภทต่าง ๆ	296
- บันทึกพิเศษท้ายบท	
บันทึกที่ 1 : สอุปาทิเสส และอนุปาติเสส	298
บันทึกที่ 2 : ความหมายของ ทิฏฐธัมมิกะ และสัมปรายิกะ	298
บันทึกที่ 3 : จริมจิต	299
บันทึกที่ 4 : สิล্পพตปรมาส	300
บันทึกที่ 5 : ความหมายของ “มาน”	302
บทที่ 8 ข้อควรทราบเพิ่มเติมเพื่อเสริมความเข้าใจ	305-322
1. สมณะ-วิปัสสนา	305
2. เจโตวิมุตติ-ปัญญาวิมุตติ	308
- บันทึกพิเศษท้ายบท : ความเข้าใจสับสนเกี่ยวกับอนัตตาและนิพพาน	321
บทที่ 9 หลักการสำคัญของการบรรลุนิพพาน	323-370
ก) หลักทั่วไป	323
ข) หลักมาตรฐานด้านสมณะ	333
ค) หลักมาตรฐานด้านวิปัสสนา	343
ง) หลักการปฏิบัติที่จัดเป็นระบบ (สรุปความวิสุทธิมรรค 951 หน้า)	359
- บันทึกพิเศษท้ายบท	
บันทึกที่ 1 : คำว่า “บรรลุนิพพาน”	365
บันทึกที่ 2 : ในมาน เจริญวิปัสสนา หรือบรรลุมรรคผล ได้หรือไม่	365
บันทึกที่ 3 : เหนือสัญญาหาสัญญาตนะ ใช้ทำวิปัสสนาไม่ได้ ?	368
บันทึกที่ 4 : ขณะจิตที่บรรลุมรรคผล	370
บทที่ 10 บทสรุปเรื่องเกี่ยวกับนิพพาน	371-393
- คุณค่าและลักษณะพิเศษที่พึงสังเกตเกี่ยวกับนิพพาน	371
1. จุดมุ่งหมายสูงสุดของชีวิตเป็นสิ่งที่อาจบรรลุได้ในชาตินี้	371
2. นิพพานเป็นจุดหมายที่ทุกคนเข้าถึงได้ ไม่จำกัดชาติชั้น หญิงชาย	371
3. นิพพานอำนวยความสะดวกที่ยิ่งกว่าลำพังความสำเร็จทางจิตจะให้	374
- จุดที่มักเขว หรือเข้าใจพลาดเกี่ยวกับนิพพาน	376
1. ความยึดมั่นในความไม่ยึดมั่น	376
2. ลักษณะที่ชวนให้สับสนหรือหลงเข้าใจผิด	380
3. ความสุขกับความพร้อมที่จะมีความสุข	380
- ปัญหาสำคัญเกี่ยวกับนิพพาน	381
1. นิพพานกับอัตตา	381

2. พระอรหันต์สิ้นชีวิตแล้วเป็นอย่างไร	386
บทที่ 11 บทความประกอบที่ 1 : ชีวิตและคุณธรรมพื้นฐานของอารยชน	395-430
- ข้อความทั่วไป และคุณสมบัติโดยสรุป	395
ก. คุณสมบัติฝ่ายมี	396
ข. คุณสมบัติฝ่ายหมด หรือฝ่ายละ	398
ก. คำเรียก คำแสดงคุณลักษณะ และไวพจน์ต่าง ๆ ของบุคคลโสดาบัน	403
ข. คุณสมบัติทั่วไป	405
ค. คุณสมบัติในแง่ละได้ และที่เป็นผล	411
ง. คุณสมบัติและข้อปฏิบัติก่อนเป็นโสดาบัน	415
- ความเข้าใจเพิ่มเติมเกี่ยวกับคุณสมบัติสำคัญของบุคคลโสดาบัน	417
- บันทึกพิเศษท้ายบท :	
บันทึกที่ 1 : ความหมายของ สุตวา อริยสาวก และอริยธรรม เป็นต้น	430
บันทึกที่ 2 : เหตุที่คนให้ทาน	430
บทที่ 12 บทความประกอบที่ 2 : ศิลป์กับเจตนาธรรมทางสังคม	431-454
ศิลป์ที่เป็นธรรมกับศิลป์ที่เป็นวินัย	431
สำนักในการรักษาศิลป์ หรือปฏิบัติตามศิลป์	434
วัตถุประสงค์ของการบัญญัติวินัย	436
การแสดงความเคารพ	437
การอวดอุตริมนุชยธรรม	440
สังฆทาน	443
- สรุปความ :	444
ความเคารพในสงฆ์ การถือสงฆ์ กิจของสงฆ์ และประโยชน์สุขส่วนรวมเป็นใหญ่	444
ระเบียบชีวิต ระบบสังคม และหลักการแห่งธรรมวินัย	448
- บันทึกพิเศษท้ายบท	
บันทึกที่ 1 : แสดงธรรม บัญญัติวินัย	452
บันทึกที่ 2 : ศิลป์ วินัย ศิลธรรม	452
บันทึกที่ 3 : ความหมายบางอย่างของวินัย	452
บันทึกที่ 4 : การปฏิบัติเพื่อประโยชน์สุขของพหูชน	453
บันทึกที่ 5 : เคารพธรรม เคารพวินัย	453
บันทึกที่ 6 : การเคารพตามอายุสมาชิกภาพ	454
บทที่ 13 บทความประกอบที่ 3 : อิทธิปาฏิหาริย์ และเทวดา	455-483
- อิทธิปาฏิหาริย์	459
- เทวดา	466
- สรุปวิธีปฏิบัติ	472
- บันทึกพิเศษท้ายบท	
บันทึกที่ 1 : อิทธิปาฏิหาริย์ในคัมภีร์	480
บันทึกที่ 2 : การช่วยและการแก้ของพระอินทร์	481
บันทึกที่ 3 : สัจกิริยา ทางออกที่ดีสำหรับผู้ยังหวังอำนาจดลบันดาล	481

บันทึกที่ 4 : พระพุทธ เป็นมนุษย์หรือเทวดา	482
บทที่ 14 บทความประกอบที่ 4 : ปัญหาเกี่ยวกับแรงจูงใจ	485-528
- ความเข้าใจเบื้องต้น เพื่อแก้และกันความสับสน	486
- แรงจูงใจในพุทธธรรม : ตัณหา-ฉันทะ	490
• ตัณหา	490
• ฉันทะ	493
ตัวอย่างแสดงความแตกต่างระหว่าง ตัณหา กับฉันทะ	495
ผลแตกต่างทางจริยธรรม ระหว่างตัณหากับฉันทะ	496
ความต้องการในการกินและการสืบพันธุ์	499
- ข้อพิจารณาเชิงซับซ้อน	504
เมตตา	507
ตัณหา-เสนหา ฉันทะ-เมตตา	507
ฉันทะอยากทำชั่ว ตัณหาอยากทำดี มีหรือไม่	511
ฉันทะกับตัณหา เกิดแทรกสลับเป็นปัจจัยแก่กันได้	512
วิธีปฏิบัติต่อฉันทะและตัณหา	515
- บทสรุป	519
พระอรหันต์สิ้นตัณหาแล้ว จะมีอะไรเป็นแรงจูงใจ	522
ตารางเปรียบเทียบ ตัณหา กับฉันทะ	525
เชิงอรรถ : ตัวอย่างพฤติกรรมที่เนื่องด้วยตัณหาและฉันทะ	528
บทที่ 15 บทความประกอบที่ 5 : ความสุข	529-565
- ความสำคัญของความสุข ในหลักพุทธธรรม	529
- ชั้นหรือประเภทต่าง ๆ ของความสุข	530
กามสุข	532
โทษของกาม	535
เหตุใดผู้ประสบสุขประณีตจึงไม่เห็นคุณค่าของกามสุข	538
ฌานสุข และข้อบกพร่องของฌานสุข	544
สุขที่ไม่เป็นเวทนา	546
การเข้าถึงความสุขที่สูงขึ้นไป ๆ	550
เปรียบเทียบกามสุขกับสุขประณีต และสรุปชั้น-ประเภทของความสุข	552
- บทสรุป : วิธีปฏิบัติต่อความสุข	557
- บันทึกพิเศษท้ายบท :	
บันทึกที่ 1 : ความสุขจัดเป็นคู่ ๆ	565
บันทึกที่ 2 : ความสุขจัดเป็นสามระดับ (อีกแบบหนึ่ง)	565

สารบัญพินิตสาร
พุทธธรรม
พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต)

ภาค 2 มัชฌิมาปฏิปทา ข้อปฏิบัติที่เป็นกลางตามกฎธรรมชาติ หรือ ทางสายกลาง	
ตอนที่ 5 ชีวิตควรเป็นอยู่อย่างไร ?	569-892
บทที่ 16 บทนำของมัชฌิมาปฏิปทา	569-619
- มัชฌิมาปฏิปทาต่อเนื่องจากมัชฌิเมหธรรมเทศนา	569
จากกระบวนการของธรรมชาติในนิโรธ สู่การปฏิบัติของมนุษย์ในมรรค	570
กระบวนการแห่งความดับทุกข์แบบต่าง ๆ	578
1. จากปัจจุสมุปบาทนิโรธวาร สู่มัชฌิมาปฏิปทาหรือมรรค	578
2. กระบวนกุศลธรรมนำสู่วิมุตติ	578
3. กระบวนการปฏิบัติแบบลำดับขั้นตอน	578
ธรรมเป็นอาหารอุดหนุนกัน	578
พรหมจรรย์ที่สำเร็จผล	579
วิสุทธิ 7	579
จรณะ 15 และวิชา 3	580
อนุบุพพิชชา หรืออนุบุพพิปฏิปทา	580
ธรรมจริยา หรือกุศลกรรมมถ	580
- ความเข้าใจเบื้องต้นเกี่ยวกับมัชฌิมาปฏิปทา	581
มรรคในฐานะมัชฌิมาปฏิปทา	582
มรรคในฐานะข้อปฏิบัติ หรือทางชีวิตทั้งของบรรพชิตและคฤหัสถ์	585
มรรคในฐานะหลักปฏิบัติที่เนื่องด้วยสังคม	585
มรรคในฐานะทางให้ถึงความสิ้นกรรม	587
มรรคในฐานะอุปกรณ์สำหรับใช้ มิใช่สำหรับยึดถือหรือแบกโกไว้	588
มรรคในฐานะพรหมจรรย์ หรือพุทธจริยธรรม	589
มรรคในฐานะมรรคาสู่จุดหมายชั้นต่าง ๆ ของชีวิต : อรรณะ 3 สองแบบ	593
มรรคในฐานะไตรสิกขา หรือระบบการศึกษาสำหรับสร้างอารยชน	600
จากมรรคสู่ไตรสิกขา	601
ระบบของมัชฌิมาปฏิปทา	606
ความก้าวหน้าในมรรคา	613
- บันทึกพิเศษท้ายบท	
บันทึกที่ 1 : การจัดธรรมจริยาเข้าในไตรสิกขา	617
บันทึกที่ 2 : การเรียกชื่อศีล 5 และธรรมจริยา 10	617

* เทปคาสเซต อ่าน โดย อาจารย์ละม่อม บุษปวนิช จัดทำโดย คณะอนุกรรมการกิจการพิเศษ ศูนย์พุทธศาสนศึกษา มก.

บันทึกที่ 3 : ความหมายของคำว่าศีลธรรม	618
บันทึกที่ 4 : ความหมายตามแบบแผนของไตรสิกขา	618
บทที่ 17 บุปภาคของการศึกษา หรือบุพนิมิตแห่งมัชฌิมาปฏิปทา 1: ปรัตโยสະที่ดี	621-665
- ปัจจัยแห่งสัมมาทิฏฐิ 2	621
- ปรัตโยสະ-กัลยาณมิตร : วิธีการแห่งศรัทธา (องค์ประกอบภายนอก) – ความหมาย	622
- ความสำคัญของการมีกัลยาณมิตร	623
- คุณสมบัติของกัลยาณมิตร	627
สัตบุรุษ	627
บัณฑิต	628
กัลยาณมิตรธรรม	632
พระสงฆ์ในฐานะกัลยาณมิตร และกัลยาณมิตรอย่างสูงสุด	636
- การทำหน้าที่ของกัลยาณมิตร : จากปรัตโยสະ สูโยนิโสมนสิการ	641
สัมมาทิฏฐิ 2	642
- หลักศรัทธาโดยสรุป	647
- พุทธพจน์แสดงหลักศรัทธา	650
กาลามสูตร	650
สัจจานุรักษ์ ไม่ผูกขาดสัจธรรม	654
ตรวจสอบพระศาสดา	657
ขีดจำกัดของศรัทธา	662
ไม่ต้องมีศรัทธา-ปัญญาแทน	664
บทที่ 18 บุปภาคของการศึกษา หรือบุพนิมิตแห่งมัชฌิมาปฏิปทา 2 : โยนิโสมนสิการ	667-732
- โยนิโสมนสิการ : วิธีการแห่งปัญญา (องค์ประกอบภายใน)	667
- ความสำคัญของโยนิโสมนสิการ	667
- ความหมายของโยนิโสมนสิการ	669
- วิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ	675
1. วิธีคิดแบบสืบสาวเหตุปัจจัย (แบบอิทัปปัจจยตา หรือแบบปัจจัยการ)	676
2. วิธีคิดแบบแยกแยะส่วนประกอบ	676
3. วิธีคิดแบบสามัญลักษณ์ (แบบรู้เท่าทันธรรมดา)	678
4. วิธีคิดแบบอริยสัจจ์ (แบบแก้ปัญหา)	681
5. วิธีคิดแบบอรรถธรรมสัมพันธ์ (แบบหลักการและความมุ่งหมาย)	683
6. วิธีคิดแบบคุณโทษและทางออก (แบบอัสสาทะ อาทีนวะ และนิสสรณะ)	689
7. วิธีคิดแบบคุณค่าแท้-คุณค่าเทียม	694
8. วิธีคิดแบบอุปายปลูกเร้าคุณธรรม (แบบกุศลภาวนา)	695
9. วิธีคิดแบบเป็นอยู่ในปัจจุบัน	702
10. วิธีคิดแบบวิภาษวาท	708
- เตรียมเข้าสู่มัชฌิมาปฏิปทา	727
- พระรัตนตรัย	729
- บันทึกพิเศษท้ายบท	

บันทึกที่ 1 : วิธีคิดแบบแก้ปัญหา : วิธีคิดแบบอริยสัจ กับวิธีคิดแบบวิทยาศาสตร์	731
บทที่ 19 องค์ประกอบของมัชฌิมาปฏิปทา 1 : หมวดปัญญา	733-756
1. สัมมาทิฏฐิ	733
ความสำคัญของสัมมาทิฏฐิ	733
คำจำกัดความของสัมมาทิฏฐิ	734
ข้อควรทราบทั่วไปเกี่ยวกับสัมมาทิฏฐิ	735
1) โลกียสัมมาทิฏฐิ	737
2) โลกุตตรสัมมาทิฏฐิ	738
สัมมาทิฏฐิกับการศึกษา	740
2. สัมมาสังกัปปะ	748
คำจำกัดความ	748
ข้อวิจารณ์เรื่องทำไมดีจึงแค่ปฏิเสฐชั่ว	751
ข้อวิจารณ์เกี่ยวกับเมตตา	753
หมายเหตุ : จริยธรรมขั้นความคิด กับจริยธรรมขั้นปฏิบัติการ	756
บทที่ 20 องค์ประกอบของมัชฌิมาปฏิปทา 2 : หมวดศีล	757-797
3.-4.- 5. สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ : คำจำกัดความและความหมาย	757
- เหตุใดความหมายของศีลจึงมีรูปลักษณะเป็นคำปฏิเสฐ	761
- ศีลสำหรับประชาชน	767
ก. ศีลพื้นฐาน	768
ข. ศีลเพื่อเสริมความดีงามของชีวิตและสังคม	774
- หลักการทั่วไปเกี่ยวกับสัมมาอาชีวะ	778
ก. การแสวงหาและการรักษาทรัพย์	785
ข. ความสุขอันชอบธรรมที่คฤหัสถ์ควรมี	786
ค. การใช้จ่ายทรัพย์	787
● ข้อวิจารณ์เกี่ยวกับ ทรัพย์ ชีวิตที่ดีงาม สังคม ชีวิตพระ ชีวิตคฤหัสถ์	789
บทที่ 21 องค์ประกอบของมัชฌิมาปฏิปทา 3 : หมวดสมาธิ	799-891
6. สัมมาวายามะ	799
- คำจำกัดความและความหมาย	799
- ความสำคัญและขอบเขตความสำคัญของความเพียร	800
- การปฏิบัติธรรมอาศัยสภาพแวดล้อม	802
7. สัมมาสติ	803
- คำจำกัดความ	803
- สติในฐานะอัปปมาทธรรม	804
- สติพิจารณาโดยคุณค่าทางสังคม	807
- บทบาทของสติในกระบวนการพัฒนาปัญญา หรือการกำจัดอาสวกิเลส	808
- สติพื้นฐานในฐานะสัมมาสติ	810
- สาระสำคัญของสติพื้นฐาน	812
ก. กระบวนการปฏิบัติ	815

ข. ผลของการปฏิบัติ	817
- เหตุใดสติที่ตามทันปัจจุบัน จึงเป็นหลักสำคัญของวิปัสสนา	819
8. สัมมาสมาธิ	824
ก. ความหมาย	824
ข. ระดับของสมาธิ	826
ค. สิ่งที่ไม่ใช่สมาธิ หรือศัตรูของสมาธิ	828
ง. ลักษณะของจิตที่เป็นสมาธิ	830
จ. ความมุ่งหมายและประโยชน์ของสมาธิ	833
ฉ. วิธีเจริญหรือฝึกสมาธิ	839
1) การเจริญสมาธิตามวิธีธรรมชาติ	841
2) การเจริญสมาธิตามหลักอิทธิบาท หรือฝึกสมาธิด้วยงาน	842
3) การเจริญสมาธิอย่างสามัญ หรือฝึกสมาธิโดยใช้สตินำ	848
4) การเจริญสมาธิอย่างเป็นแบบแผน	849
ปัลลิว	850
กรรมฐาน 40	850
จரியและจรีต 6	853
นิมิต 3 และภาวนา 3	857
ช. ตัวอย่างวิธีเจริญสมาธิ : อานาปานสติ - สาระสำคัญ	858
1. เตรียมการ	863
2. ขั้นตอนปฏิบัติ คือ ลงมือกำหนดลมหายใจ	864
ญ. ผลสำเร็จและขอบเขตความสำคัญของสมาธิ	867
ฎ. องค์ประกอบต่าง ๆ ที่ค้ำจุน เกื้อหนุน และเสริมประโยชน์ของสมาธิ	870
1) ฐาน ปทัฏฐาน และที่หมายของสมาธิ	870
2) องค์ประกอบร่วมของสมาธิ : องค์ฌาน	872
3) เครื่องวัดความพร้อม : อินทรีย์	875
4) สนามปฏิบัติการทางปัญญา : โพชฌงค์	879
5) ความพร้อมเพรียงขององค์มรรค : ธรรมสามัคคี	885
• ปฏิปทา 4	888
• สรูปธรรม	889
- บันทึกพิเศษท้ายบท	
บันทึกที่ 1: การเจริญสติปัฏฐาน คือการอยู่อย่างไม่มีทุกข์ที่จะต้องดับ	891
บทสรุป	
บทที่ 22 อริยสัจ 4	893-924
- ฐานะและความสำคัญของอริยสัจ	893
- ความหมายของอริยสัจ	895
- อริยสัจกับปัจจุสมุปบาท	897
- กิจในอริยสัจ	901
- แนวอธิบายอริยสัจโดยสังเขป	905

● พระรัตนตรัย	911
● ไตรสิกขา	914
- วิธีแก้ปัญหาแบบพุทธ	917
- คุณค่าที่เด่นของอริยสัจ	920
- สรุป “พุทธธรรม” ลงในอริยสัจ	920
- บันทึกพิเศษเสริมบทสรุป : ข้อสังเกตบางประการในการศึกษาพุทธธรรม	923
ก. ภาคัมขัณเฑนธรรมเทศนา	923
ข. ภาคัมขัณเฑนมาปฏิบัติ	923
บันทึกของผู้เขียน	925-934